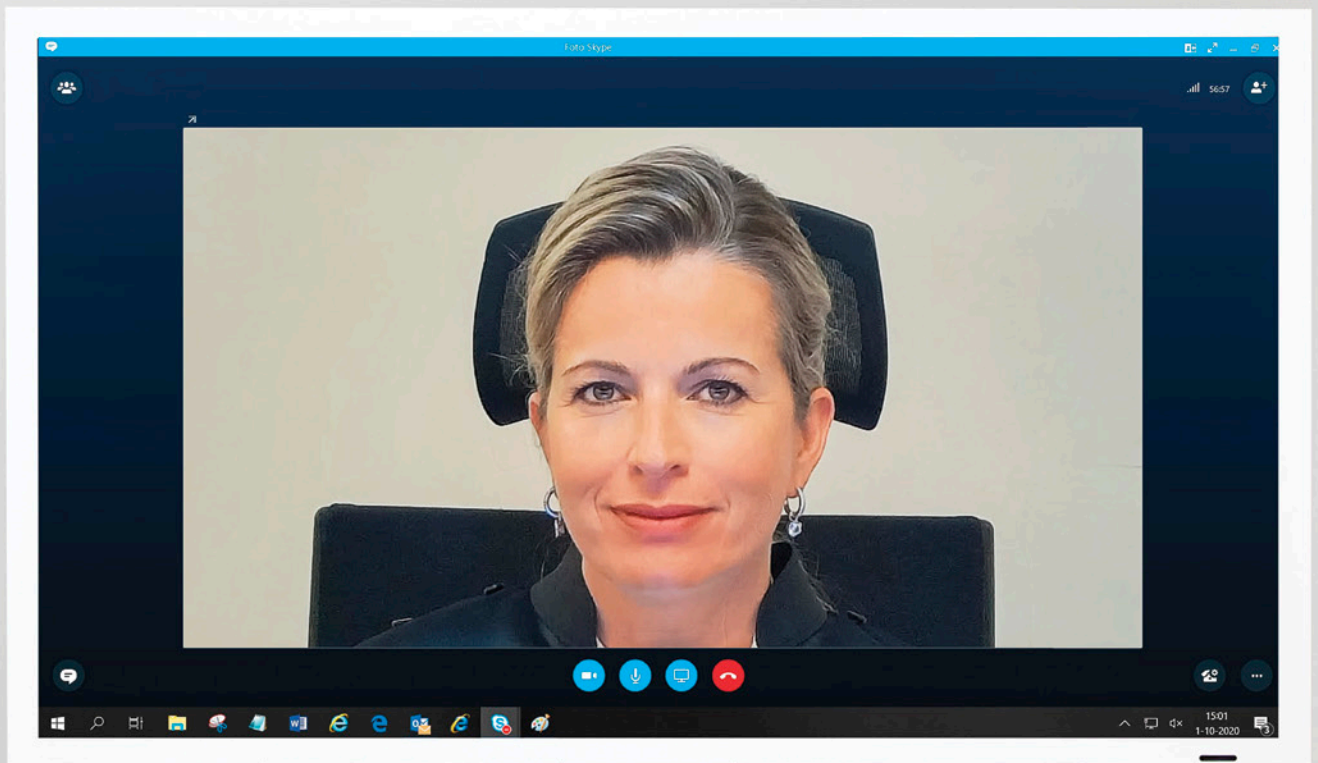

KNELPUNTEN BIJ VIDEOZITTINGEN IN STRAFRECHT

DOOR / SIGRID VAN WINGERDEN
& GABRY VANDERVEEN
BEELD / MARTIJN GIJSBERTSEN

**Noodgedwongen nam videorechtspraak
afgelopen jaar een hoge vlucht.
Voor- en nadelen werden scherp
zichtbaar. Welke lessen zijn er geleerd?**

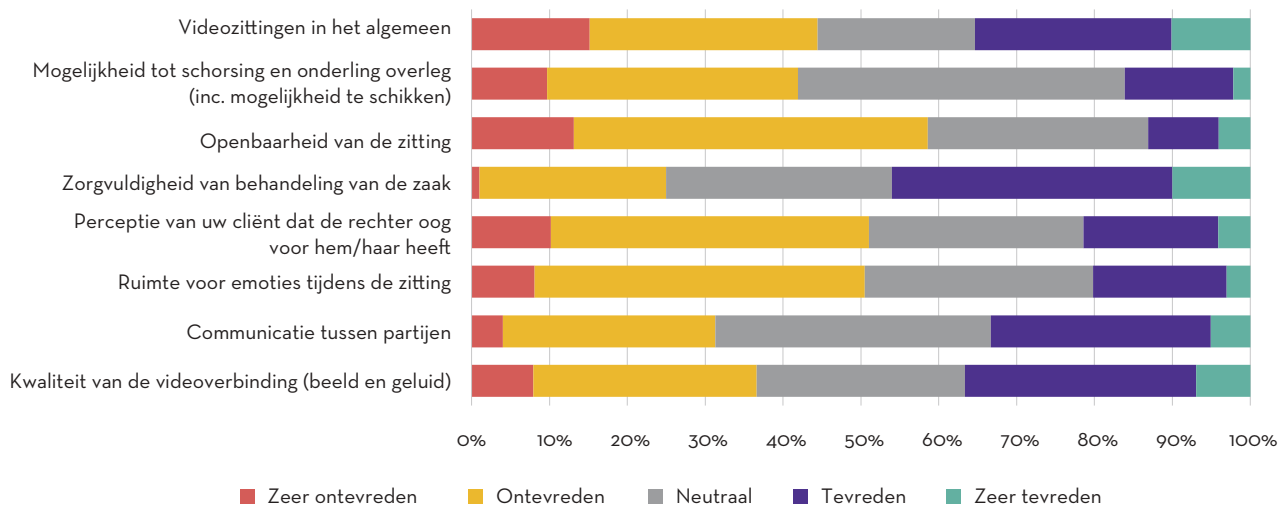
Vanwege de corona-uitbraak sloten de gerechtsgebouwen half maart 2020 plotseling hun deuren. Alleen urgente zaken, zoals raadmokers gevangenhouding, gingen nog door. Andere zaken werden schriftelijk, telefonisch of via videobellen afgehandeld en er werden maatregelen genomen om de gerechtsgebouwen en zittingszalen *coronaproof* in te richten. Sinds mei 2020 zijn de gerechtsgebouwen grotendeels weer open en zijn maatregelen getroffen om de verspreiding van het virus tegen te gaan. Publiek en pers worden beperkt toegelaten en alleen op aanmelding. Om toch zo veel mogelijk zittingen door te kunnen laten gaan, hebben sommige rechtbanken andere locaties gezocht, zoals het WTC in Amsterdam.¹ Van videobellen wordt nog altijd gebruik gemaakt, hoewel het in het strafrecht

voornamelijk om voorgeleidingen, raadmokers gevangenhouding en pro-formazittingen gaat. Videobellen (door middel van bijvoorbeeld Skype of telehoren vanuit een penitentiaire inrichting (p.i.)) heeft zo z'n voordelen: de verdachte hoeft niet naar de rechtbank vervoerd te worden en lang te wachten in een cel tot de zitting begint. Dat er minder reisbewegingen zijn, bespaart tijd en geld en reduceert besmettingsrisico's. Maar videobellen kent ook nadelen. Hoewel een jaar na de *lockdown* veel stappen zijn gezet om de problemen bij videobellen te verhelpen, is de praktijk weerbarstig. Zo rapporteren rechtbankverslaggevers geregeld dat de verbinding met de verdachte niet goed tot stand komt of dat het geluid hapert, ook in februari en maart 2021 nog.² In september 2020, zo'n vijf maanden

na de eerste *lockdown*, staaften wij in samenwerking met het *Advocatenblad* en marktonderzoeksbureau Tangram de ervaringen van advocaten met de Rechtspraak in tijden van corona. 556 advocaten droegen daaraan bij. Daarvan is in oktober 2020 in het *Advocatenblad* verslag gedaan.³ Deze bijdrage gaat dieper in op de uitkomst van dat onderzoek voor de strafrechtpraktijk, door de antwoorden van de 104 deelnemende strafrechtadvocaten die ervaring hadden met videorechtspraak nader te beschouwen.

TEVREDENHEID OVER VIDEOZITTINGEN: DE MENINGEN ZIJN VERDEELD

We vroegen de strafrechtadvocaten hoe tevreden zij zijn met een aantal aspecten van videozittingen. De resultaten zijn weergegeven in figuur 1. ►

Figuur 1: Tevredenheid met videozittingen (N= 104)

Bijna de helft staat negatief tegenover videozittingen, twintig procent is neutraal en een derde is positief. Het meest negatief beoordeeld worden de openbaarheid van de zitting, de mate waarin de verdachte zich door de rechter gezien voelt en de ruimte voor emotie tijdens de zitting. Uit de antwoorden op de open vragen bleken ook inspraak in de planning, aanwezigheid op de zitting, vertrouwelijke overlegmogelijkheden met de cliënt en de kwaliteit van de videoverbindingen als problematisch te worden ervaren.

INSPRAAK IN PLANNING EN DE VORM VAN DE ZITTING: GEEN OVERLEG, WEL TIJDSLOTEN

De meeste advocaten (60%) zijn slecht te spreken over de mate van inspraak die zij gehad hebben in de wijze waarop de zittingen plaatsvonden. Eén van hen schrijft: 'Er is mij nimmer gevraagd of ik akkoord was met een Skype-zitting. Dit werd gewoon opgelegd.' Advocaten klagen ook dat er nauwelijks rekening werd gehouden met opgegeven verhinderdata, overleg over datum en tijdstip was er niet. Een advocaat zegt dat dat extra lastig was vanwege de thuissituatie: 'De kinderen waren ook thuis en er was geen rustige werkplek.' Bij de planning speelde ook een ander probleem: er waren te weinig

ruimtes in de p.i. vanwaaruit videoverbindingen mogelijk waren, 'zodat cliënten ondanks de coronamaatregelen toch fysiek naar de rechtbank moesten komen of gedwongen werden afstand te doen van hun aanwezigheidsrecht'. Vanwege capaciteitsgebrek in de p.i.'s gingen zittingen soms niet door en als een zaak uitliep, lag de gehele dagplanning overhoop, en moesten andere zittingen worden aangehouden. Meerdere advocaten wezen erop dat de p.i. na 45 minuten de verbinding verbrak, terwijl de zitting nog doorging. Een advocaat vond het bij een grote zaak met meerdere verdachten aan de cliënt 'niet uit te leggen [...] dat hij niet zijn hele zitting kan bijwonen omdat het druk is in de p.i. of de rechtbank: dit raakt het recht van iemand om zijn zitting in het geheel te kunnen volgen en te begrijpen waar het over gaat'. Het capaciteitsprobleem leidde ertoe dat advocaten en cliënten wegens tijdsdruk 'nogal eens door de rechtbank onder druk gezet worden om het kort te houden'.

AANWEZIGHEID OP DE ZITTING: KIEZEN TUSSEN CLIËNT EN RECHTSZAAL

Een ander punt raakte de *equality of arms*. Aanvankelijk waren alleen de rechter en de officier van justitie ter zitting aanwezig, advocaten mochten in de beginperiode van het corona-

tijdperk niet ter zitting verschijnen. Een raadsman maakte mee dat hij bij de raadkamer gevangenhouding zijn standpunt alleen schriftelijk van tevoren mocht indienen maar niet live telefonisch mocht toelichten, omdat dat 'te druk' voor de rechters en griffier zou zijn. Andere advocaten ervoeren dat hun aanwezigheid en die van hun cliënt 'actief werd ontmoedigd'.

De overgrote meerderheid van de advocaten vond het 'absoluut onwenselijk' dat de officier wel, maar de advocaat niet op de zitting kon zijn. De persoonlijke aanwezigheid van alle procesdeelnemers is een essentieel onderdeel van een onderzoek ter zitting, vinden zij. Slechts zes procent van de advocaten was tijdens de zitting op dezelfde locatie als de cliënt, terwijl een derde ervoor koos om fysiek in de rechtszaal aanwezig te zijn en de cliënt per video te laten deelnemen. De overige zestig procent wisselde het af.

DE MOGELIJKHEID OM MET DE CLIËNT TE OVERLEGGEN: 'ÉÉN GROOT KNELPUNT'

Als de advocaat en de cliënt in dezelfde ruimte per video aanwezig zijn bij de zitting (bijvoorbeeld in de p.i.), kan er makkelijk overlegd worden door de *mute*-knop te gebruiken. Sommige advocaten vonden dit goed werken: het is makkelijker dan in

elkaars oor fluisteren, zoals op een normale zitting. Maar bij een zitting waarbij de advocaat in de rechtszaal aanwezig is en de cliënt inbelt vanuit de p.i., is overleg tijdens de zitting 'één groot knelpunt'. Meerdere advocaten gaven aan dat er überhaupt geen gelegenheid tot overleg was. Het is 'het grootste nadeel' van telehoren voor een advocaat, die 'zonder gedegen overleg en adequaat contact met zijn cliënt feitelijk nauwelijks verdediging kan voeren'.

Sommige advocaten vroegen een schorsing aan om te overleggen, maar vanwege de tijdsloten die de p.i.'s hanteren, bood dat ook niet altijd soelaas. Incidenteel werd de mogelijkheid geboden om, voordat de procespartijen in de zaal waren, kort met de cliënt te videobellen: ook niet ideaal omdat de vertrouwelijkheid niet is gewaarborgd.

Overleg *voorafgaand* aan de zitting is ook lastig: 'Het lukt vaak niet om cliënten voorafgaand aan de voorgeleiding nog op een (ver weg gelegen) politiebureau te bezoeken. Bovendien is dit ook qua vergoeding (€ 150) niet haalbaar'. Een advocaat gaf aan dat het ondoenlijk was om bij voorgeleidingen het dossier voorafgaand aan de zitting via de telefoon te bespreken. Weer een ander wees erop dat dossiers pas laat werden verstrekt, waardoor het onmogelijk was om ze nog te bespreken.

Kwaliteit van de videoverbindingen: 'dramatisch'

Enkele advocaten vonden de kwaliteit van de videoverbindingen 'over het algemeen prima'; zij zouden wel meer zaken via videobellen willen afdoen. Voor de meeste advocaten is het 'een drama'. Verbindingen vielen vaak uit, of 'het beeld viel uit en kwam niet terug'. Soms was alleen de voorzitter van de meervoudige kamer in beeld, of stond de camera zo ver bij de rechters vandaan dat de advocaat hun gezicht niet kon zien. Regelmatig viel de verbinding weg, en moest de advocaat later van zijn cliënt vernemen hoe de zaak was afgelopen.

Kritiek was er ook over de geluids-kwaliteit: 'Iedere zitting kwam het voor dat het geluid of het beeld wegviel, waardoor argumenten niet goed overkwamen.' Tolken waren onverstaanbaar, omdat er niet simultaan werd getolkt: 'Mijn cliënt begreep niets van het verloop van de zitting.' Een andere advocaat beklagde zich erover dat zijn cliënt tijdens het telehoren vanuit de p.i. werd gestoord door hard pratende mensen in de ruimte naast hem. Ook waren er twijfels over de beslotenheid van een verbinding: wie kunnen er allemaal meeluisteren? Daarnaast gaven meerdere advocaten aan dat het 'lastig zo niet onmogelijk' was om stukken te bekijken.

Openbaarheid

Met betrekking tot de openbaarheid van de Rechtspraak liepen de meningen van de strafrechtadvocaten uiteen. De één vond dat de openbaarheid van zitting 'ernstig werd geschaad'. De ander zag niet zo'n probleem: 'Als we eerlijk zijn, wordt de Rechtspraak enkel door journalisten gecontroleerd [...].⁴ De burger komt veelal voor zijn lol'. Meerdere advocaten opperden dat het probleem van de beperkte toegang voor het publiek opgelost kan worden door videozittingen te streamen.

HOE VERDER?

Vidorechtspraak kan in sommige typen zaken blijven

We vroegen de advocaten ook om de blik vooruit te richten: in welk type zaak zou in de toekomst gebruik-gemaakt kunnen worden van videoverbindingen?

Waar veel advocaten het over eens zijn: inhoudelijke behandelingen zijn in ieder geval *niet* geschikt voor een videobehandeling. 'De rechter moet de verdachte kunnen zien om tot een goede beslissing te komen,' zeggen ze. Ook zaken met jeugdige of kwetsbare verdachten moeten fysiek plaatsvinden. Net als zaken met tolken, en zaken met veel procesdeelnemers (zoals Veilig Thuis, de Raad

en andere instellingen).

Wat volgens meerdere advocaten *wel* per video kan, zijn 'kleine hapsnappzittingen omdat het veel tijd scheelt en het zorgt voor een snelle afhandeling'. Genoemd worden de raadkamer gevangenhouding, voorgeleidingen bij de rechter-commissaris, regiezittingen en getuigenverhoren. Ook raadkamerzaken over bezwaar tegen inbeslagname, klaagschriften rijbewijs, omzetting taakstraf en vorderingen tenuitvoerlegging kunnen volgens een advocaat per video plaatsvinden. Sommige advocaten vinden dat eenvoudige verkeerszaken, of zelfs alle politierechterzaken ook per video afgehandeld kunnen worden. Een advocaat noemt ook politieverhoren, OM-strafbeschikingszittingen en TRIP-zaken, waar normaliter lange wachttijden voor zijn. Of de verlenging van een tbs-maatregel waartegen de onder tbs gestelde zich niet verzet.

Verschillende advocaten wijzen erop dat de beslissing om gebruik te maken van videoverbindingen niet alleen af zou moeten hangen van het type zaak, maar ook van de instemming van de verdachte: 'Een videoverbinding is nuttig als de cliënt geen behoefte heeft *live* aanwezig te zijn, bijvoorbeeld een bekende verdachte die anders een dag in de cel in de rechtbank moet wachten.' Een andere advocaat formuleert het zo: 'Het zou een recht moeten zijn om aan te geven of je telefonisch of via beeldbellen gehoord wilt worden, niet iets dat wordt opgelegd door de Rechtspraak of het Openbaar Ministerie.' Bovendien zou, volgens een aantal advocaten, ook het belang van openbaarheid in de afweging meegewogen moet worden.

VERBETERPUNTEN

Als videoverbindingen in de toekomst gebruikt blijven worden, hebben advocaten nog wel suggesties voor verbeterpunten. Ten eerste op technisch vlak. Meerdere advocaten zouden graag zien dat gebruik wordt gemaakt van één softwaresysteem ►

bij alle rechtbanken, 'in plaats van dat iedere rechtbank iets anders gebruikt'. Daarbij wil men ook graag geïnformeerd worden over hoe de privacy bij die software is gewaarborgd.

Een ander punt van aandacht is de cameraopstelling in de rechtbank. Meerdere advocaten zeggen dat de betrokkenen elkaar nu niet altijd goed kunnen zien, of dat de cliënt de advocaat bijvoorbeeld op de rug kijkt en dat werkt niet. 'Een advocaat moet ook gebaren en uitdrukkingen van een partij kunnen zien om al dan niet verhelderend te kunnen ingrijpen en om misverstanden te voorkomen. Dat moet geborgd zijn in de (technische) opzet van een videozitting.' Ten slotte vinden advocaten dat de Rechtspraak meer oog mag hebben voor de belangen van de verdachte en de advocatuur. Een advocaat schrijft dat 'de rechterlijke macht de neiging heeft oplossingen te zoeken die ten koste gaan van de justitiabelen, niet van henzelf. De rechterlijke macht is erg gemakkelijk met het schrappen van rechten van verdachten'. Nu trekt de advocatuur aan het kortste eind: 'Rechters willen geen fysieke zittingen zonder schermen en liefst digitaal, terwijl de advocaat in minikamers op het politiebureau of op kantoor zit met cliënten om zitting en overleg tijdens zitting mogelijk

te maken. De rechten en belangen van advocaten zijn tijdens coronatijd en -beleid ondergesneeuwd en er is onvoldoende rekening gehouden met hun veiligheid en belangen. Ik vond en vind dit zorgelijk.'

CONCLUSIE

Het *survey* waaruit wij putten is een halfjaar geleden afgenomen. Een belangrijke vraag is dus of de bevindingen nog actueel zijn. Uit berichten op sociale media, rechtbankverslaggeving en uit informele gesprekken met rechters en advocaten hebben wij de indruk dat een aantal problemen inmiddels zijn opgelost. Alle p.i.'s hebben inmiddels een digitale zittingszaal⁵ en er wordt vaker gewerkt met een *livestream* om de openbaarheid te borgen. Toch blijkt uit rechtbankverslaggeving en gesprekken met rechters en advocaten dat de meeste knelpunten nog altijd bestaan. Wij menen dat de volgende conclusies nog altijd houdbaar zijn: over het algemeen vinden strafrechtadvocaten dat efficiëntie niet ten koste van de belangen van de verdachte mag gaan. Ook zou de Rechtspraak meer aandacht moeten hebben voor de belangen van de advocatuur, bijvoorbeeld met betrekking tot de planning van een zaak en de beslissing over of een zaak via een videoverbinding kan worden

afgedaan. Verschillende advocaten merken op dat de videozittingen voor hen en hun cliënt niet altijd coronabesmettingsrisico's beperken: de rechter en de officier zijn dan wel op veilige afstand, maar als de advocaat samen met zijn cliënt aan de zitting wil deelnemen vanuit de p.i., dan zitten zij soms ook nog met de medeverdachte en diens advocaat in een krap kamertje te dicht bij elkaar. Het belangrijkste knelpunt is nog altijd de onmogelijkheid om tijdens de zitting met de cliënt te overleggen als advocaat en cliënt niet in dezelfde ruimte zijn.

Toch zien advocaten ook positieve kanten aan videorechtspraak. Een deel vindt dat videorechtspraak ook na het coronatijdperk ingezet kan blijven worden – mits inhoudelijke zittingen wél fysiek plaatsvinden. Mocht videorechtspraak blijven, dan moet er aandacht worden besteed aan de kwaliteit van de videoverbindingen – maar vooral aan de mogelijkheden voor advocaten om vertrouwelijk te kunnen overleggen voorafgaand en tijdens een zitting. ■

Sigrid van Wingerden is universitair hoofddocent bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie aan de Universiteit Leiden.

Gabry Vanderveen is criminoloog aan de Erasmus School of Law.

NOTEN

- 1 <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Amsterdam/Nieuws/Paginas/Rechtbank-Amsterdam-opent-zittingszalen-in-WTC.aspx>.
- 2 Zie bijvoorbeeld Wietske Koen: <https://www.lc.nl/friesland/noardeast-fryslan/Rechter-Leeuwarden-boos-op-gevangenis-Almelo-en-eist-actie-26480174.html> en daaraan gerelateerd <https://www.lc.nl/friesland/Justitie-onderzoekt-ruis-op-lijn-tussen-gevangenis-en-rechtbank-26480777.html> en Twitterberichten van Saskia Belleman op 11 maart.
- 3 S. Droogleever Fortuyn, 'Onderzoek videorechtspraak. Echt contact met de rechter blijft onmisbaar', *Adv.bl.* 2020, 8, p. 10-16.
- 4 Overigens kan ook (nog steeds) maar een beperkt aantal journalisten aanwezig zijn en is in het geval van een verbinding het beeld en geluid niet altijd optimaal. Dit maken wij op uit diverse berichten op sociale media van rechtbankverslaggevers.
- 5 Aldus Gerard Bakker, hoofd directeur van de Dienst Justitiële Inrichtingen in zijn blog: <https://www.strafrechtketen.nl/actueel/weblog/2021/03/doorgeefcolumn-bakker>.